KARABO *information*

YSGOL

Mae'r ysgol gynradd yn rhad ac am ddim yn Lesotho nawr, ac mae plant fel Karabo'n gallu cael addysg.

Mae hyd at 70 o ddisgyblion mewn dosbarth felly mae'n rhaid iddyn nhw ymddwyn yn dda. Ond dyw hynny ddim yn broblem oherwydd maen nhw eisiau addysg dda er mwyn cael swydd sy'n talu – bydd hynny'n eu codi nhw allan o'u tlodi. Maen nhw'n gweithio'n galed ond does dim llawer o lyfrau a phan mae'r papur yn gorffen maen nhw'n gorfod sgrifennu ar eu breichiau!

Pa wersi mae Karabo'n eu cael sydd yr un peth â'ch rhai chi? Pa wersi eraill mae hi'n eu cael a pham mae eu hangen nhw arni?

CARTREF

Mae cartref Karabo'n eitha tebyg i gartrefi tlawd eraill yn Lesotho.

Mae'r cartref o laid a cherrig gyda tho gwellt a thair stafell – dwy stafell wely a chegin. Mae'r cypyrddau'n eitha gwag oherwydd mae'r rhan fwya o'r bwyd yn cael ei dyfu yn yr ardd. Does ganddyn nhw ddim tap na ffwrn na theledu yn y cartref ond mae ganddyn nhw drydan sy'n cael ei ddefnyddio gyda'r nos yn unig i oleuo bylb.

Petaech chi'n dangos eich cartref i Karaba beth fyddai hi am ei weld? Pa bethau fyddai'n debyg?

SIOPAU

Mae gan deulu Karabo ychydig ychwaneg o arian o'r llysiau gardd gafodd eu gwerthu i brynu eitemau hanfodol o'r stondin a'r siop.

Mae'n rhaid iddyn nhw fod yn ofalus â'u harian oherwydd maen nhw'n cynilo rhag ofn y bydd anffawd. Maen nhw'n tyfu'r rhan fwya o'u bwyd ond mae'r siopau'n dda at gael pethau dydyn nhw ddim yn gallu eu tyfu gartre, fel orenau, reis, halen a sebon. O Lesotho y daw'r rhan fwya o bethau maen nhw'n eu bwyta; dim ond rhai pethau sydd o wledydd eraill.

Beth allai eich teulu chi wneud hebddyn nhw, i arbed arian?

TEITHIO

Mae Ysgol Gynradd Morija 2½ o filltiroedd o gartref Karabo – ond mae hi'n gorfod cerdded oherwydd does dim car ganddyn nhw... na beic hyd yn oed.

Mae rhai pobl yn Lesotho yn gyrru ceir ond mae'r rhan fwya o bobl yn dal bws neu'n cerdded pan fyddan nhw'n mynd i rywle. Yn y trefi a'r brifddinas – Maseru – tarmac yw'r ffyrdd. Ond llwybrau lleidiog, creigiog yw llawer o'r ffyrdd eraill, lle mae bugeiliaid yn marchogaeth eu ceffylau.

Sawl ffordd wahanol o deithio ddefnyddioch chi y llynedd?

GWNEUD SWPER

Karabo yw merch hyna'r teulu ac mae disgwyl iddi *hi* wneud y pryd bwyd gyda'r nos.

Cyn gall hi benderfynu pa fwyd i'w baratoi mae'n rhaid iddi ddechrau'r tân a'i gael i losgi'n dda. Wedyn mae'n casglu llysiau gardd a'u torri. Mae'n mynd nesa i nôl India corn wedi ei falu, a gafodd ei brynu yn y siop, ac mae'n dechrau coginio. Yn y DVD mae'r teulu'n bwyta pryd o India corn, pwmpen, bresych a chawl tomato.

Sut byddech chi'n disgrifio iddi hi beth sy'n digwydd yn ystod eich prydiau bwyd chi?

CASGLU DWR [CIRCUMFLEX]

Does dim dwr [circumflex] yn rhedeg o dap yng nghartrefi'r rhan fwya o bobl Lesotho – maen nhw'n gorfod cerdded at bistyll neu ffynnon i'w nôl.

Plant, a merched yn fwyaf aml, sy'n gwneud y gwaith hyn. Pan fyddwch chi'n gorfod cerdded yn bell i nôl dwr [circumflex] fe fyddwch chi'n ei ddefnyddio'n ofalus. Felly pan mae Karaba eisiau ymolch, neu eisiau dwr [circumflex] i'w yfed neu i olchi llestri mae'n gwneud yn siwr nad ydy hi'n ei wastraffu; ac mae pob diferyn sydd ar ôl yn mynd i'r ardd.
*Ydych chi'n gwybod faint o ddwr [**circumflex**] rydych chi'n ei ddefnyddio bob dydd?*

GERDDI TWLL Y CLO

Mae'r rhan fwya o bobl Lesotho yn gorfod tyfu eu bwyd eu hunain oherwydd dydyn nhw ddim yn gallu fforddio prynu'r cwbl yn y siop.

Mae gerddi twll y clo yn ffordd wych i bobl dyfu bwyd oherwydd maen nhw'n defnyddio'r maeth sydd yn y pridd. Does dim angen llawer o ddwrhau ac wrth ddefnyddio gwrtaith wedi ei wneud gartref maen nhw'n cael llawer mwy o gnwd. Maen nhw'n tyfu chillies, bresych, betys a sbinaets yn eu gerddi. Felly, nawr, fe allan nhw gasglu llysiau i'w bwyta pan mae angen.

Pwy allai fod yn tyfu'r bwyd rydych chi'n ei fwyta? O ble mae e'n dod?

AMSER HAMDDEN

Weithiau mae Karaba'n cael amser i chwarae - wedi iddi orffen ei holl waith.

Fel arfer mae hi'n chwarae gyda Reitumetse, sy'n byw'n agos iddi. Maen nhw'n chwarae gêmau syml lle maen nhw'n neidio a bod yn fedrus - fel sgipio, 'hopscotch' a dandis. Dydy Karabo ddim yn cael llawer o amser hamdden a does dim parc lleol, felly mae'n chwarae yn ei gardd gefn.

Pa gêmau ydych chi'n eu chwarae sydd yr un peth â rhai Karabo? Pa rai sy'n wahanol?